

УДК 342.9:632.913

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Л.А. ТЕНКАЧ, здобувач¹,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти визначення поняття державного контролю за застосуванням засобів захисту рослин. Здійснено аналіз чинного законодавства у вищезазначеній сфері та надано пропозиції щодо його вдосконалення.

Державний контроль, засоби захисту рослин, правове регулювання, застосування пестицидів та агрохімікатів.

Пестициди та агрохімікати застосовуються з метою захисту рослин сільськогосподарського та іншого призначення, лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту та продукції рослинного походження від хвороб та шкідників. Сільське господарство в Україні стає все більш інтенсивним, а відтак і збільшується застосування пестицидів та агрохімікатів, тому виникає потреба ефективної системи державного контролю. Державний контроль над державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів є запорукою дотримання законодавства в даній галузі. Оскільки пестициди і агрохімікати вважаються отруйними речовинами і неналежне їх використання може призвести до серйозних наслідків, проблему ефективної реалізації державного контролю у цій сфері важко переоцінити.

Проблема державного контролю досліджувалася у працях В. Авер'янова, О. Андрійко, Н. Нижник, С. Дубенко, В. Горшенева, І. Шахова та інших вчених-юристів.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, що регулює правові відносини, пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів запропонувати шляхи його вдосконалення.

---

¹ Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.І. Курило

Контроль є комплексним та багатограним явищем, тому варто спочатку з'ясувати визначення даного поняття, його сутність, функції та походження.

Термін «контроль» запозичено з французької мови. Французьке слово «*controle*» є результатом спрощення давнішого «*contrerole*», що буквально перекладається як зворотний, протилежний подвійний рахунок, утвореного з префікса «*contre*», який означає «проти», та іменника «*role*», який означає «список», «перелік», «реєстр» [1, с. 558]. У такому контексті термін «контроль» слід тлумачити як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, для виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки [2, с. 11].

Великий тлумачний словник української мови визначає термін «контроль» наступним чином: «перевірка відповідності контрольного об'єкта встановленим вимогам» [3, с. 569].

Державний контроль визначається як одна з форм здійснення державної влади, яка забезпечує дотримання законів та інших правових актів, що їх видають органи держави [3, с. 286].

Згідно із О.Ф. Андійко завдання контролю як функції управління полягає у перевірці загальних напрямів управління, здійснення його в законодавчо визначених межах, узгодження з іншими функціями держави [2, с. 5].

В.М. Горшенев і І.Б. Шахов вважали контроль конкретною формою діяльності певного органу держави, а не принципом діяльності [4, с. 18]. На їхню думку, в процесі здійснення контролю відбувається блокування відхилень діяльності суб'єкта управління від заданої йому програми управління, а у разі виявлення аномалій – приведення системи управління у стійкий стан за допомогою усіх соціальних регуляторів [4, с. 23].

При здійсненні контролю спостерігається, відстежується, аналізується і перевіряється не лише дотримання правових норм та спеціальних правил, а й діяльність відповідних органів, посадових осіб, у межах їх компетенції, доцільність та ефективність такої діяльності [5, с. 432].

Традиційно державний контроль розглядається як функція державного управління.

Закон України «Про пестициди та агрохімікати» від 2 березня 1995 р. є основним, рамковим документом, що регулює правові відносини, пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів, визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян, а також повноваження органів державної виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері (Преамбула Закону) [6].

Пестициди і агрохімікати повинні відповідати наступним вимогам:

- висока біологічна ефективність щодо цільового призначення;
- безпечність для здоров'я людини та навколишнього природного середовища за умови дотримання регламентів їх застосування;
- відповідність державним стандартам, санітарним нормам та іншим нормативним документам (Розділ 2, стаття 4) [6].

Державні випробування пестицидів і агрохімікатів вітчизняного та іноземного виробництва проводяться з метою біологічної, токсиколого-гігієнічної та екологічної оцінки і розроблення регламентів їх застосування (Розділ 2, стаття 5). Згідно із Законом України «Про пестициди та агрохімікати» регламенти застосування це – сукупність вимог щодо застосування пестицидів і агрохімікатів. Використання пестицидів та агрохімікатів можливе лише за умови дотримання вищезазначених регламентів [6].

Всі препаратні форми пестицидів і агрохімікатів підлягають державній реєстрації, яка здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища на платній основі в порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, на підставі позитивних результатів випробувань та матеріалів досліджень. Обов'язковою умовою державної реєстрації пестицидів та агрохімікатів є наявність відповідної документації щодо їх безпечного застосування, включаючи позитивний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, методик визначення залишкових кількостей пестицидів і агрохімікатів у сільськогосподарській продукції, кормах, харчових продуктах, ґрунті, воді, повітрі. Пестициди і агрохімікати реєструються терміном до десяти років. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища може встановити повну або тимчасову заборону на застосування пестицидів і агрохімікатів у разі надходження нових, раніше невідомих, даних про їх небезпеку. Після закінчення терміну реєстрації пестицидів і агрохімікатів проводиться їх перереєстрація на платній основі (Розділ 2, стаття 7). Серійне виробництво закупівля та експлуатація технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів дозволяється лише після їх державної реєстрації (Розділ 2, стаття 8). Дозволено ввезення та територію України зареєстрованих пестицидів і агрохімікатів в обсягах, необхідних для особистого використання (Розділ 3, стаття 9). Ввезення на територію України незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання дозволу на ввезення незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, що використовуються для проведення державних випробувань та наукових досліджень, а також обробленого ними насінневого (посадкового) матеріалу» від 4 березня 1996 р. № 288. У випадку ввезення незареєстрованих препаратів, дозвіл надається Мінприроди за умови погодження з МОЗ України. У разі ввезення насінневого (посадкового) матеріалу, обробленого незареєстрованими

препаратами, – за погодженням з МОЗ та Мінагрополітики з обов'язковим зазначенням його кількості (пункт 3 Постанови) [7].

Стосовно здійснення господарської діяльності з використанням пестицидів та агрохімікатів, Законом України «Про пестициди та агрохімікати» передбачені наступні вимоги: ліцензування (виробництво, торгівля); допуск (посвідчення) особи на право роботи з пестицидами та агрохімікатами (транспортування, зберігання, використання, утилізація, знищення та знешкодження); страхування використання пестицидів (транспортування, застосування). Продаж населенню пестицидів і агрохімікатів здійснюється у дрібнофасованому вигляді та з обов'язковою наявністю інструкції щодо безпечного їх застосування (Розділ 3 стаття 9) [6].

Згідно із постановою Першого заступника Головного державного санітарного лікаря України від 28 серпня 1998 р. № 2, за ступенем небезпечності пестициди поділяються на чотири класи:

- I – надзвичайно небезпечні;
- II – небезпечні;
- III – помірно небезпечні;
- IV – малонебезпечні.

У даній постанові зазначено, що дана класифікація поширюється на діючі речовини і препаративні форми пестицидів (концентрати емульсії, гранули, мікрокапсули, розчини, суміші та ін.) та не поширюється на мікробіологічні пестициди (складні біологічні комплекси, бактерії, мікроорганізми) [8].

Також Постанова містить рекомендації щодо застосування пестицидних препаратів різних класів небезпечності.

Пестицидні препарати першого класу небезпечності, не рекомендуються до широкого використання у сільському господарстві, їх обмежене застосування можливе тільки якщо препаративна форма, умови і технічні засоби застосування виключають шкідливу дію цих сполук на організм працюючих, населення і довкілля. Як виняток, обмежене застосування препаратів першого класу небезпечності можливе в окремих випадках виникнення надзвичайної потреби у знищенні особливо небезпечних шкідників сільськогосподарських культур або переносників хвороб людей і тварин. Цей виняток не поширюється на речовини, які мають канцерогенні і/або мутагенні властивості і застосування яких забороняється (п. 2.1 Постанови) [8].

Практичне застосування препаратів першого та другого класів небезпечності здійснюється за умови постійного контролю Державної санітарно-епідеміологічної служби (п. 2.2 Постанови). Пестицидні препарати третього і четвертого класів небезпечності можуть використовуватись без обмежень за умови дотримання встановлених гігієнічних регламентів (п. 2.3 Постанови) [8].

Всі пестицидні препарати мають застосовуватись за умови обов'язкового дотримання Державних санітарних правил 8.8.1.2.001-98

«Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві», затверджених Постановою Головного державного санітарного лікаря від 3 серпня 1998 р. № 1 (п.2.3 Постанови) [9].

Ведеться державний облік використання пестицидів та агрохімікатів. Згідно із Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку державного обліку наявності та використання пестицидів і агрохімікатів» від 2 листопада 1995 р. № 881, облік наявності та використання пестицидів і агрохімікатів ведеться підприємствами, установами, організаціями в прибутково-видаткових книгах (журналах), де зазначаються: назву пестициду, агрохімікату; дата надходження і дата використання чи реалізації; назва документа, за яким надійшов, використаний, реалізований пестицид, агрохімікат; вага наявного пестициду, агрохімікату (кілограмів, тонн); залишок пестициду, агрохімікату після використання, реалізації (кілограмів, тонн) (пункт 2 Постанови). Наприкінці року власники проводять інвентаризацію пестицидів і агрохімікатів зі складанням акта про наявність їх залишків (пункт 3 Постанови). Підприємства, установи, організації до 10 січня наступного року подають статистичну звітність про наявність та використання пестицидів і агрохімікатів за затвердженими Державною службою статистики формами (пункт 4 Постанови) [10].

Згідно з державними санітарними правилами ДСП 8.8.1.2.001-98 встановлено вимоги стосовно транспортування пестицидів, оскільки вони є небезпечними вантажами. В якості вантажів за ступенем небезпечності пестицидні препарати класифікуються як: легкозаймісті рідини (ЛЗР); легкозаймісті речовини та матеріали (ЛЗМ); речовини, що окислюються, (ОР) і органічні перекиси (ОП); отруйні (токсичні) речовини (ТР); їдкі і корозійні речовини (ІР) (п. 4.1.2). Небезпечні вантажі кожного класу розділяються на такі групи: високого ступеня небезпечності (група пакування 1) вантажі в сталевих барабанах, бочках, спеціальних контейнерах; середнього ступеня небезпечності (група пакування 2) вантажі в тарі з полімерних матеріалів, дерев'яних ящиках; низького ступеня небезпечності (група пакування 3) вантажі в паперових мішках, картонних ящиках (п. 4.1.3). Вищезазначені небезпечні вантажі повинні мати на собі знаки небезпечності, які наносять на тару і усі види засобів транспорту. Знаки безпеки повинні відповідати вимогам ГОСТ 19433-88. «Грузы опасные. Классификация и маркировка» (п. 4.1.4). Пестициди перевозяться тільки в спеціально виділених для цих цілей транспортних засобах (залізничні вагони, морські і річкові судна, літаки, автомобілі та ін.). Транспортування пестицидів разом з іншими вантажами забороняється (п. 4.1.5) [9].

Зберігання пестицидів також регулюється даною Постановою. Зберігання пестицидів допускається тільки в спеціально призначених для цього складах, які відповідають вимогам СНіП 11-108-78 «Склады сухих минеральных удобрений и химических средств защиты растений» і «Норм технологического проектирования складов твердых минеральных

удобрений и пестицидов для колхозов, ДСП 8.8.1.2.001-98 совхозов и пунктов химизации», (1981 г.) (п. 5.1.1. Постанови). До базисних складів відносяться прирейкові, пришосейні, районні, міжгосподарчі, до витратних – склади господарств, тваринницьких і птахівницьких комплексів, а також інших організацій (п. 5.1.2. Постанови). Базисні склади загального призначення для зберігання пестицидів повинні бути обладнані ізольованими приміщеннями (п. 5.1.3. Постанови). Міжгосподарські пункти хімізації (агрохімкомплекси), включаючи склади пестицидів, що обслуговують 3–5 господарств, обладнуються відповідно до вимог базових складів (п. 5.1.4. Постанови). Ширина санітарно-захисних зон для базисних складів встановлюється в залежності від їхньої місткості: до 20 т – 200 м; 21–50 т – 300 м; 51–100 т – 400 м; 101–300 т – 500 м; 301–400 т – 600 м; 401–500 т – 700 м; понад 500 т – 1000 м. При зберіганні на таких складах крім пестицидів, мінеральних добрив (в окремих спорудах) санітарно-захисні зони встановлюються, виходячи з кількості пестицидів, що зберігаються. Ширина санітарно-захисних зон для витратних складів повинна бути не менше 200 метрів (п. 5.1.6. Постанови).

Згідно із Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них» від 27 березня 1996 р. № 354, вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню підлягають непридатні або заборонені до використання пестициди і агрохімікати та тара від них, які визнані такими на основі результатів дослідження контрольно-токсикологічних установ та закладів, що належать до сфери управління МОЗ, та відповідних лабораторій Держветфітослужби (п. 1 Постанови). Визначення асортименту, обсягів пестицидів і агрохімікатів, які підлягають утилізації, знищенню та знешкодженню, провадиться на основі результатів інвентаризації згідно із законодавством та обов'язкової лабораторної перевірки якості пестицидів і агрохімікатів із закінченим гарантійним терміном зберігання, а також із зміненним товарним виглядом та фізичними властивостями (п. 2 Постанови). Вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню без проведення контролю якості підлягають пестициди і агрохімікати у формі паст, порошків, які злежалися, висохли і не можуть бути використані за призначенням, та емульсійні і водорозчинні концентрати з нерозчинними осадами (п. 2 Постанови) [11].

Утилізація, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них здійснюються підприємствами, на яких вони виготовлені, а також іншими підприємствами, що мають ліцензію Мінприроди на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, позитивний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, на договірних умовах (п. 3 Постанови) [11].

Проаналізувавши законодавчу базу застосування засобів захисту рослин, вважаємо що існує потреба певних вдосконалень. Слід внести

зміни до Закону України «Про пестициди та агрохімікати», а саме: скоротити максимальний строк реєстрації пестицидів та агрохімікатів до п'яти років. Після закінчення цього терміну варто зробити їх повторні дослідження, а вже після виконання цих заходів – продовжити державну реєстрацію до 10 років. Адже за цей час можуть бути розроблені нові, більш якісні та безпечні препарати і таким чином відбудеться стимуляція добросовісної конкуренції між виробниками та витіснення з ринку неякісної продукції.

Фальсифікація пестицидів і агрохімікатів є також дуже великою проблемою, оскільки вони небезпечні як для здоров'я людини, так і для стану рослин і ґрунту, а відтак є і загрозою екологічній безпеці країни. Тому варто внести до Закону України «Про пестициди та агрохімікати» зміни, зазначивши, що підроблені пестициди і агрохімікати підлягають негайному знищенню. Адже відсутність даного положення може призвести до зловживань, що мають на меті отримання прибутку від продажу фальсифікату. Вважаємо, що питання застосування пестицидів та агрохімікатів є надзвичайно важливим як для економіки України, так і для забезпечення екологічної безпеки нашої держави, тому державний контроль у цій галузі має бути посилено.

Список літератури:

1. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 2. – 571 с.
2. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / НАН України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Наукова думка, 2004 – 304 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов.ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Горшенев В.М. Контроль как правовая форма деятельности / В.М. Горшенев, И.Б. Шахов. – М., 2001. – 176 с.
5. Виконавча влада і адміністративне право / В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін. ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К. : Вид. дім «Ін-Юре», 2002. — 668 с.
6. Про пестициди та агрохімікати : Закон України від 2 березня 1995 р. № 86/95 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Про затвердження Порядку надання дозволу на ввезення незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, що використовуються для проведення державних випробувань та наукових досліджень, а також обробленого ними насінневого (посадкового) матеріалу : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 р. № 288 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
8. Гігієнічна класифікація пестицидів за ступенем небезпечності : постанова Першого заступника головного державного санітарного лікаря України від 28 серпня 1998 р. № 2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
9. Державні санітарні правила «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві» ДСанПіН 8.8.1.2.001-98 : постанова Першого заступника головного державного санітарного лікаря

України від 3 серпня 1998 р. № 1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

10. Про затвердження Порядку державного обліку наявності та використання пестицидів і агрохімікатів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 листопада 1995 р. № 881 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

11. Про затвердження Порядку вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 1996 р. № 354 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

В статье рассматриваются теоретико-практические аспекты определения понятия государственного контроля над применением средств защиты растений. Выполнен анализ действующего законодательства в названной сфере и выдвинуты предложения по поводу его усовершенствования.

Государственный контроль, средства защиты растений, правовое регулирование, применение пестицидов и агрохимикатов.

The theoretical and practical aspects of the definition of notion of state control over the use of plant protection products are researched in the article. The analysis of the current legislation of the mentioned area has been done and proposals for its improvement have been made.

State control, plant protection products, legal regulation, the use of pesticides and agricultural chemicals.